

אנתולוגיה למוזיקה ערבית לתלמידי מגמות המוזיקה

מעזופה (معزوفة)

המילה מעזופה הנגזרת מהמילה עֶזֶף (נגינה) משמעותה יצירה כלית. תחת הכותרת מעזופה נכללות כל היצירות הכליות, ביניהן הסמאעי והלונגה הכלולות גם הן באנתולוגיה זו. אך בדרך כלל הכוונה במילה מעזופה היא ליצירה כלית שאינה משתייכת לגיאנר מסוים אלא הולחנה על פי מתכונת כלשהי שבחר בה המלחין. המעזופה במובן זה הופיעה במאה ה-20 עם התרחבות האנסמבל הכלי מההרכב המצומצם של התחית לתזמורת שהלכה וגדלה במהלך המחצית הראשונה של המאה ה-20. מלחינים ידועים כמו עבד אל-והאב, מחמד קסבגי וריאד אל-סונבאטי הלחינו עשרות מעזופאות (צורת הריבוי של מעזופה). מביניהן בחרנו באחת מהיצירות הידועות ביותר, "ד'ִּכְרִיאַתִּי" (ذكرياتي, זכרונותי) שהולחנה על ידי מחמד אל-קצבגי. לראשונה היא בוצעה כהקדמה לשיר "רק אל-חביב" (رق الحبيب, עדינות האהוב) אך במרוצת הזמן הפכה ליצירה העומדת בפני עצמה וכונתה בשם ד'ִּכְרִיאַתִּי. הביצוע שנרשם בתווים שלהלן הוא של פרקת אלמוסיקה אלערביה בניצוחו של עבד אל-חלים נְוִיֶּרָה. האזינו לביצוע זה ועקבו אחרי התווים (הרישום אינו כולל את החלק האלתורי של היצירה המשתנה ממבצע אחד לאחר):

<https://www.youtube.com/watch?v=6pBiCE3LmIM>

The musical score is written in 2/4 time and consists of eight staves of music. The key signature has two flats (B-flat and E-flat). The melody is primarily composed of eighth and sixteenth notes, with some rests. The accompaniment consists of chords and rhythmic patterns. The score is divided into measures 35 through 74, with some measures containing chords.

Measures 35-36: Melody starts with a quarter note G4, followed by a quarter note A4. Measure 37: Melody starts with a quarter note B4, followed by a quarter note C5. Measure 38: Melody starts with a quarter note D5, followed by a quarter note E5. Measure 39: Melody starts with a quarter note F5, followed by a quarter note G5. Measure 40: Melody starts with a quarter note A5, followed by a quarter note B5. Measure 41: Melody starts with a quarter note C6, followed by a quarter note D6. Measure 42: Melody starts with a quarter note E6, followed by a quarter note F6. Measure 43: Melody starts with a quarter note G6, followed by a quarter note A6. Measure 44: Melody starts with a quarter note B6, followed by a quarter note C7. Measure 45: Melody starts with a quarter note D7, followed by a quarter note E7. Measure 46: Melody starts with a quarter note F7, followed by a quarter note G7. Measure 47: Chord: G4, B4, D5. Measure 48: Chord: G4, B4, D5. Measure 49: Chord: G4, B4, D5. Measure 50: Melody starts with a quarter note G4, followed by a quarter note A4. Measure 51: Melody starts with a quarter note B4, followed by a quarter note C5. Measure 52: Melody starts with a quarter note D5, followed by a quarter note E5. Measure 53: Melody starts with a quarter note F5, followed by a quarter note G5. Measure 54: Melody starts with a quarter note A5, followed by a quarter note B5. Measure 55: Melody starts with a quarter note C6, followed by a quarter note D6. Measure 56: Melody starts with a quarter note E6, followed by a quarter note F6. Measure 57: Melody starts with a quarter note G6, followed by a quarter note A6. Measure 58: Melody starts with a quarter note B6, followed by a quarter note C7. Measure 59: Melody starts with a quarter note D7, followed by a quarter note E7. Measure 60: Melody starts with a quarter note F7, followed by a quarter note G7. Measure 61: Melody starts with a quarter note A7, followed by a quarter note B7. Measure 62: Melody starts with a quarter note C8, followed by a quarter note D8. Measure 63: Melody starts with a quarter note E8, followed by a quarter note F8. Measure 64: Melody starts with a quarter note G8, followed by a quarter note A8. Measure 65: Melody starts with a quarter note B8, followed by a quarter note C9. Measure 66: Melody starts with a quarter note D9, followed by a quarter note E9. Measure 67: Chord: G4, B4, D5. Measure 68: Chord: G4, B4, D5. Measure 69: Chord: G4, B4, D5. Measure 70: Melody starts with a quarter note G4, followed by a quarter note A4. Measure 71: Melody starts with a quarter note B4, followed by a quarter note C5. Measure 72: Melody starts with a quarter note D5, followed by a quarter note E5. Measure 73: Melody starts with a quarter note F5, followed by a quarter note G5. Measure 74: Melody starts with a quarter note A5, followed by a quarter note B5.

גרסה שהוגשה לאישור האגף לחומרי לימוד

ניתוח היצירה יתייחס להיבטים הבאים:

1. חלקיה של היצירה והמבנה הפנימי של כל אחד מהחלקים הללו.
2. מקאם היצירה והמודולציות.
3. האיקאע בכל חלק
4. האופי הרגשי של החלקים השונים

היצירה נחלקת לחמש חטיבות. החטיבה השלישית היא תקאסים בעוד, כלומר אלתור המשתנה מביצוע לביצוע, והחטיבה החמישית היא חזרה על החלק הראשון. אפשר לרשום את מבנה

היצירה כך: א – ב – ג – ד – א

להלן ניתוח החטיבות על פי סדרן.

החטיבה הראשונה

חטיבה זו מתאפיינת במבנה בינארי וסימטרי. היא כוללת 16 תיבות, 8 הראשונות הן משפט המורכב משני חלקים בני 4 תיבות כל אחד, 8 התיבות האחרות נחלקות גם הן ל-4+4 תיבות. המשפט הפותח מורכב כאמור משני חלקים שווים משך, תחילתם זהה (תיבות 1 ו-5) והמשכם שונה, החלק הראשון מסתיים בסול, הצליל שבו הוא נפתח והחלק השני מסתיים בצליל פה המחוזק על ידי הצליל המוביל מי בקר (נוכחות המי בקר אין משמעותה מעבר למקאם אחר). 4 התיבות הבאות (תיבות 9-12) מציגות בעיקרן ירידה לסול נמוך בעלת אופי מובהק של מקאם כורד ו-4 התיבות המסיימות מבססות את דו כקראר של נהאונד. בירידה בכורד אי אפשר לראות מודולציה משום שהסול עליו הוא בנוי אינו מתבסס כמרכז טונלי ומיד בהגעה אליו מסתבר שהוא חלק מהאקורד המשולש דו מינור (ראו תיבה 13) או במילים אחרות, שייך לנהאונד.

המהלך המלוודי הכללי בחטיבה זו, הפתיחה בסול, העימאז של נהאונד, וההגעה לדו הקראר רק בסיום, אופייני למקאם נהאונד. הדגשת הפה (בתיבות 7-8) המחוזקת על-ידי הצליל המוביל מי בקר (הגבהה של מי במול) יוצרת הבעה מיוחדת.

גרסה שהוגשה לאישור האגף לחומרי לימוד

יסוד קצבי שבוטל במשפט הפותח הוא סינקופטיות בתיבות 1-3 (וגם 5-8). לאחר הצליל הפותח את התיבה שאורכו רבע מנוקד, שלושת הצלילים העוקבים אינם נופלים על הפעמות אלא ביניהן, ויוצרים סינקופות.

האיקאע בחטיבה זו הוא אל-נְחָדָה אל-כבירה:

הסינקופטיות שיש בו (במיקומה של נקישת התק הראשונה) תואמת את הקצב הסינקופטי במנגינה.

חטיבה שנייה

חטיבה זו כוללת 17 תיבות והיא נחלקת לשני חלקים. בחלק הראשון הכולל את תיבות 18-26 בולטת יחידה מלודית קצרה החוזרת לא פחות מ-4 פעמים (בהופעתה הראשונה מסומנת בתווים ב-A, חוזרת ומופיעה בתיבות 23-26). החזרה הזו יוצרת אינטנסיביות רגשית. בביצוע היצירה בניצוחו של עבד אל-חלים נִיָּרָה היא מועצמת על יד קרשנדו. המקאם כאן (מתיבה 21 ועד סוף החטיבה) הוא ביאת על סול והמעבר לביאת, הכולל בגינס הגזע שלו את מרווח ה-3/4 טון, גם בו יש הגברה של העצמה הרגשית.

החלק השני של החטיבה נפתח ביחידה מלודית (מסומנת בתווים ב-B) שמבחינת הכיוון המלודי שלה היא היפוכה של יחידה A. ב-A המלודיה עולה ויורדת (עקומה קמורה) ואילו ב-B, יורדת ועולה (עקומה קעורה), מתחילה ומסתיימת בדו. יחידה B מופיעה שנית בתיבות 28-29 אך שם יש לה המשך המוביל את המנגינה לסול (תחילת תיבה 30). סיומה של B בדו יוצר מתח שמתפרק רק בהגעה לסול בסוף החטיבה. יחידה B חוזרת ארבע פעמים (בתיבות 7-26, 9-28, 31-30, 3-32).

גרסה שהוגשה לאישור האגף לחומרי לימוד

כלומר החזרתיות של יחידה מלודית שבלטה בחלק הראשון מאפיינת גם את החלק השני. וכפי שכבר ציינו זה גורם המגביר את האינטנסיביות הרגשית המאפיינת את החטיבה כולה.

מבחינת המקאם, החטיבה הזו מתיבה 21 ועד סיומה נמצאת בביאת על העימאז של נהאונד, הצליל סול. בתיבה 30 ישנה ירידה לדו בפנטקורד ראסת. מהצירוף של ראסת כגינס הגזע וביאת כגינס הענף מתקבל מקאם ניירוז. אך גם אם יש כאן נוכחות של ניירוז היא רגעית וחד-פעמית.

האיקאע מוסיף להיות אל-נְחָדָה אל-צעירה

חטיבה שלישית

החטיבה השלישית היא תקאסים בעוד. התקאסים מתחיל בסול, צליל הסיום של החטיבה השנייה ומסתיים בדו, הקראר של נהאונד. מעבר לכך זהו אלתור שמהלכו נתון לבחירת המבצע והוא משתנה מנגן לנגן. משום כך לא נוסיף מילים על חטיבה זו.

חטיבה רביעית

חטיבה זו מהירה יותר מקודמותיה והיא מביאה עמה רוח קלילה ושמחה. החטיבה מורכבת משני חלקים, הראשון כולל את תיבות 35-46 והשני את תיבות 47-54 כל חלק חוזר פעמיים ברציפות. לאחר סיום החטיבה כולה היא חוזרת שנית בשלמותה כשבחזרה החלק הראשון מבוצע פעם אחת בלבד.

החלק הראשון (תיבות 35-46)

חלק זה נחלק לשתי תת-יחידות: תת-יחידה ראשונה בתיבות 37-41 והשנייה בתיבות 42-46. לשתי תת-היחידות משותף המוטיב המסומן בתווים ב-a המטביע חותמו על כל החלק הראשון. בתת-היחידה השנייה הוא מופיע שלוש פעמים ברציפות בשינויים קצביים ('a', 'a" בתווים). הוא כולל שלושה צלילים: דו – סי במול – סול. הקפיצה מסי במול לסול מעניקה לו ניחוח פנטטוני-תחושה שהוא נגזר מסולם פנטטוני.

החלק השני (תיבות 47-54)

גרסה שהוגשה לאישור האגף לחומרי לימוד

מרביתו של חלק זה היא מהלך סולמי ארוך ומפותל. הוא מסתיים (בתיבה 54) בסולם מי במול מזיזר בירידה המקנה תחושה זמנית של עגים על מי במול. יש לציין שבביצוע המקורי של היצירה כהקדמה לשיר "רק אל-חביב" הרה בסולם היורד בתיבה 54 הוא רה במול (כמו בתיבה 53) ולא בקר כפי שנהוג כיום לנגנו. מעניינת הדגשת הפה בתיבות 48 ו-50 וחזקו על ידי מי בקר המשמש צליל מוביל, תופעה המתקשרת לבולטותו של הפה בחטיבה הראשונה.

מבחינת המקום החטיבה הרביעית במקום נהאונד. כאמור בסיום החטיבה יש נגיעה בעגים על מי במול אך זו אינה מודולציה כי הצליל מי במול עליו בנוי הסולם אינו מתבסס כמרכז טונלי.

האיקאע. בחלק הראשון האיקאע הוא "פוקס":

בחלק השני האיקאע הוא מלפוף-גרסה מהירה של אל-וחדה אל-כבירה. שניהם איקאעאת מהירים ונמרצים במשקל זוגי.

החטיבה החמישית היא כאמור חזרה יחידה על החטיבה הראשונה.

סיכום

מנקודת המבט של המקאם מרבית חלקיה של היצירה הם במקאם הבסיסי שלה, נהאונד. בחטיבות השונות בולט בחשיבותו הצליל סול שהוא העימאז של נהאונד. בחטיבה השנייה ישנה מודולציה ארוכה לביאת על סול. מעבר לכך יש נגיעות במקאמאת אחרים, כמו כורד בחטיבה הראשונה וניירוז, בשניה, אך אלה אינן מודולציות של ממש משום שאין ביסוס של המרכז הטונלי עליו בנויים המקאמאת האלה. התהליך ההדרגתי האופייני של עלייה במרכזים הטונליים מצוי רק במעבר מהחטיבה הראשונה לשניה. החטיבה הראשונה מבססת את הקראר דו של נהאונד והחטיבה השנייה בנויה על העימאז סול.

התהליך העיקרי שמאחורי מבנה היצירה מתייחס לאופים של הקטעים. מסרים רגשיים של מוזיקה תלויים - במידה מסוימת לפחות - במאזין. לכל אחד יכולה להיות פרשנות שונה לגבי אופי קטע מסוים, ומה שנציג כאן הוא על-כן אפשרות אחת הנראית לנו. כנקודת מוצא נאמץ את הכותרת ד'כריאתי (זכרונות). החטיבה הראשונה מבטאת רגשות עדינים, מופנמים. אלה אולי געגועים, נוסטלגיה לזמנים עברו. החטיבה השנייה מביעה רגשות סוערים והרביעית, שמחה, רגשות שעשויים להיות קשורים לזכרונות מסוימים. החטיבה האחרונה מחזירה את האווירה הנוסטלגית. למרות שאין מאחורי ד'כריאתי סיפור מסוים אפשר לראות בה יצירה המספרת סיפור שכל מאזין יכול לבנות לעצמו על פי דמיונו.

ביצירה דיכריאתי ניכרת השפעה מערבית בפרטים שונים, כמו האקורדים המפורקים, ה"ריצות" הסולמיות, המוטיב המעורר אסוציאציה פנטטונית ועוד. אך אולי ההשפעה הבסיסית יותר היא עצם הבנייה של יצירה מכמה חלקים שכל אחד מהם מבטא הלך רוח שונה ואפשר, כפי שהצענו בפסקה הקודמת, לראות בה יצירה מוזיקלית המספרת סיפור. וזוהי גם אולי הסיבה שהיא כונתה בשם דיכריאתי.